

Dopoldanski predlog profesorja Paternuja bi tukaj spremenil v poziv in prosil bi, da se, kolikor je to v vaših močeh, pridružite prizadevanjem, da dobi slovenski človek na Koroškem tudi po vaseh informacije o slovenski kulturi, zgodovini in tako dalje. Mislim, da bi se Slavistično društvo Slovenije lahko vključilo tudi v priprave našega Inštituta pri izdelovanju tega programa. Predvsem bi prosil, da v začetni fazi intenzivno pristopite na pomoč, da izobrazite tudi tiste, ki naj bi bili po vaseh žarišče tega procesa.

Glede kulturnega udejstvovanja smo dopoldne slišali predvsem o eni veji kulturnega udejstvovanja, o tisti, ki sloni na ramah tako imenovanih izobražencev. Slišali smo veliko o delu Mladja, bolj mimogrede pa je bilo omenjeno delo kulturno-prosvetnih društev po vseh vaseh narodnostno mešanega ozemlja. Mislim, da bo treba pri vseh potrebnih reformah začeti od obstoječih mrež kulturno-prosvetnih organizacij po vaseh. Trenutno jih imamo približno štirideset. V Slovensko prosvetno zvezo in v Krščansko kulturno zvezo, ki sta strešni organizaciji kulturno-prosvetnih društev, je včlanjenih približno sto dvajset kulturno-prosvetnih društev. Kulturno situacijo, ki je žal v teh družtvih monotona, ker upošteva samo folkloro v neki niti ne pristni obliki, po drugi strani amatersko gledališko dejavnost, ki tudi ni na najvišji ravni, bo treba spremeniti.

Imamo zelo veliko svežih, novih prijemov, ki jih je treba na vsak način izgrajevati in dopolnjevati. Če je prosvetno društvo v Pliberku igralo kabaret, ki je bil kulturno in politično uspešen, mislim, da je treba to dejavnost najmanj toliko poudariti kot dijaško skupino, ki se začinja zanimati za odrsko dejavnost. Prav tako je treba poudariti kakšen nov prijem v koncertni dejavnosti. Šentjakobsko društvo je pripravilo sedaj že dva stilno zelo izdelana koncerta, ki sta preseгла staro čitalniško ali večerniško petje. Tudi na področju knjižničarstva je treba še nekaj dodati. Govor je bil o potujoči knjižnici, o razstavi slovenskih knjig. Mislim, da ima knjižnica veliko nalogo prispevati, da ostane povezava med matičnim narodom in manjšino resnično živa. Vendar se — kot pri vseh drugih dejavnostih na kulturnem področju, prav tako na političnem, gospodarskem, šolskem, znanstvenem itd., tudi tukaj vedno ponovno zastavlja vprašanje kadrov. Kaj bo deset ali dvajset ljudi naredilo, če mora delati na več različnih področjih hkrati.

RAZISKAVE KOROŠKE PROBLEMATIKE V DRUGIH SREDIŠČIH

(Poročata Tone Zorn in Dušan Nečak, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana)

Tone Zorn

Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani je edina jugoslovanska specializirana ustanova, ki se ukvarja s problematiko narodnosti in manjšinskega vprašanja. Začetki Inštituta za narodnostna vprašanja segajo še v leto 1944, ko je SNOO ustanovil v partizanih Znanstveni inštitut, edinstveno raziskovalno organizacijo v okviru evropske antifašistične resistance.

Inštitut je dedič predvojnega Inštituta, ki so ga že v dvajsetih letih ustanovile slovenske narodno-obrambne organizacije v Ljubljani, a je bil predvsem privatnega značaja in je seveda moral z napadom na Jugoslavijo 1941 prenehati s delom. V tistem trenutku je bil uničen tudi bogati arhiv tega predvojnega inštituta, uspelo pa je ohraniti bogato knjižnico, ki je danes shranjena v naši raziskovalni organizaciji.

Že 1944. leta je deloval v okviru Znanstvenega inštituta poseben referat, namenjen mejnim vprašanjem, ki se je pripravljal na reševanje teh vprašanj po zmagi nad nacizmom. Ta referat je vodil prof. Fran Zwitter, avtor vrste del, ki so leta 1945 služila kot osnova vsem našim jugoslovanskim memorandumom na mirovnih konferencah, tako z Italijo o vprašanjih Trsta in Julijske Krajine, ter elaborat memorandumu, ki ga je 1944. leta predložila Jugoslavija bodočim udeleženkam londonske konference, na kateri so začeli sklepati o obnovi Avstrije kot samostojne države. O takratnem intenzivnem

delu na narodnostnih in pa manjšinskih vprašanjih govori podatke, da je v letih 1945 do 1949 v Ljubljani in v Zagrebu izšlo v naših in tujih jezikih približno petdeset publikacij, namenjenih Trstu, Julijski krajini, Istri in slovenski Koroški. Po osvoboditvi se je Znanstveni inštitut preselil v Ljubljano, kjer je bil v njegovem okviru ustanovljen tako imenovani Oddelek za meje, ki se je strokovno ukvarjal z mejnimi vprašanji. Leta 1948 se je Oddelek za meje preosnoval v Oddelek za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani kot samostojna znanstveno-raziskovalna ustanova. Medtem ko je bil v prvih povojnih letih program Inštituta usmerjen v proučevanje položaja Slovencev v zamejstvu, se v letu 1958, predvsem pa v zadnjih letih delo Inštituta širi predvsem na področju teoretičnega študija narodnostnih vprašanj, mednarodnih odnosov, tako pri nas kot v tujini, ter vprašanj manjšinske zaščite v Evropi in v svetu sploh, tudi v okviru Združenih narodov. Za primer takega komparativnega študija navajam preučevanje položaja Slovencev v Italiji in Avstriji v primerjavi s Francozi v Val d'Aosti ter tudi z južnimi Tirolci in gradiščanskimi Hrvati v Avstriji. Svoje izsledke objavlja Inštitut v samostojnih publikacijah.

Temeljno delo o koroški problematiki sploh je Koroški zbornik iz leta 1946, leta 1970, ob petdesetletnici koroškega plebiscita, pa je izšel kot njegov naslednik zbornik Koroški plebiscit, publikacija, ki je temeljit obračun z dosedanjo literaturo in z novimi pogledi na ta vprašanja. Iz zadnjega časa bi omenil publikacijo o položaju slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji iz leta 1976, ki jo je Inštitut pripravil v sodelovanju z zagrebškim Inštitutom za emigracije in narodnosti. Poleg tega izdaja Inštitut občasno od 1960 še lastno periodično publikacijo, tako imenovane Razprave in gradiva za narodnostna vprašanja. V tem okviru je izšla vrsta del o pravni zaščiti koroških Slovencev in Hrvatov v Avstriji, o vprašanjih ljudskih štetij. Primanjkljaj pa je še vedno na področju socioloških raziskovanj in v vprašanju ekonomskega proučevanja Slovencev v zamejstvu.

Inštitut sodeluje tudi z drugimi slovenskimi znanstvenimi ustanovami, tako s Filozofsko fakulteto, s Fakulteto za politične vede, sociologijo in novinarstvo, z Inštitutom za mednarodno pravo pri Univerzi v Ljubljani ter z Inštitutom za geografijo ljubljanske univerze.

Dušan Nečak

V zadnjih petih letih se je v Jugoslaviji pokazala zelo močna težnja po znanstvenem obravnavanju posebnih vprašanj, ki sodijo v kontekst obravnavanja manjšinske problematike. V posameznih republikah je to usmerjeno v obravnavanje lastnih manjšin (Makedoncev, Hrvatov), ki živijo zunaj SFRJ. Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani je bil dolga leta, zlasti od leta 1958 naprej, edina tovrstna jugoslovanska institucija, pozneje so v Zagrebu ustanovili posebno organizacijo, ki naj bi se začela ukvarjati s problematiko manjšin. To je že omenjeni Zavod za migracije in narodnosti, ki pa se je bolj ukvarjal z vprašanjem emigracij, največ z lastno ekonomsko emigracijo v času med obema vojnama in sedanjo ekonomsko emigracijo. Inštitut se je v zadnjem času pretežno usmeril v reševanje oziroma v raziskovanje problematike gradiščanskih Hrvatov. Ker pa vemo, da so gradiščanski Hrvati tesno povezani s Slovenci na Štajerskem, so morali ta problem raziskovati tudi s področja koroških in štajerskih Slovencev. Maja 1976 je bil organiziran simpozij, ki je izdal prvo brošurico o sodobnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine. Leta 1978 bomo skupaj z Zavodom za emigracije in narodnosti v Zagrebu organizirali seminarje oziroma okroglo mizo o terminoloških vprašanjih v raziskovanju manjšinske problematike. S problemi madžarske manjšine se ukvarjajo v Novem Sadu, seznanjajo pa se tudi s problematiko drugih tako imenovanih južnoslovanskih manjšin; sem sodi tudi slovenska manjšina v Porabju. S tem Inštitutom sodelujemo predvsem na področju dvojezičnega šolstva. Tretji projekt organizira Inštitut za mednarodno politiko in privredu v Beogradu, projekt, ki naj bi v celoti zajel to problematiko. S problematiko jugoslovanskih manjšin pa se začenjajo ukvarjati tudi na Pravni fakulteti v Prištini, ki sodeluje z našim Inštitutom za geografijo. V okviru sopske univerze se s tem ukvarjajo predvsem na pravni fakulteti; tam se že osem let ukvarjajo konkretno tudi s problematiko koroških Slovencev.

Inštitut za narodnostna vprašanja je tako ena izmed petih organizacij, ki se pri nas ukvarja s podobno problematiko. Tudi po inštitutih v Evropi se ukvarjajo med drugim tudi s koroškimi Slovenci. Širšega evropskega pomena sta dve organizaciji, žal za Jugoslavijo obe bolj ali manj nesprejemljivi, za koroške Slovence pa vendarle bolj sprejemljivi, zato so vsaj delno vključeni v nekatere njihove dejavnosti. Prva je Mednarodna zveza za zaščito ogroženih jezikovnih kultur s sedežem v Bruslju. Druga, Unija evropskih manjšin, na je po temeljitosti raziskovanja širša od prve. Ta organizacija dviga hrup ob vsaki diskriminaciji pri preprečevanju normalnega razvoja kulture in jezika. Njen sedež ni fiksiran, lahko se premakne iz enega kraja v drugega; pravijo, da so nepolitični, delujejo na široki osnovi, zaiemaio velik del narodostnih manjšin, vse tja od Furlanov, prek Provansalcev, dela Baskov, Kataloncev tja do severne Evrope. Glasilo te širše organizacije je Evropa ethnica, eno pomembnejših glasil s tega področja. Največja napaka te organizacije, če smem tako reči, je prav gotovo ta, da ne vključuje samo manjšin, pač pa je v veliki meri pod kontrolo emigrantskih organizacij. Prav zaradi tega Jugoslavija s to organizacijo nima stikov. Odnos do koroških Slovencev pa je pozitiven; omenim naj samo njeni dve akciji, leta 1965 in leta 1973, ko se je odločno zavzela na eni strani za nediskriminacijo na področju šolstva in jezika, in na področju dvojezičnosti.

Mira Medved

Martina Orožen sprašuje: Predstavite, prosim, dejavnost in naloge študentskih klubov na Dunaju in v Gadcu. Malo vemo tudi o časopisni dejavnosti študentov in gimnazijcev celovške gimnazije.

Teodor Domej

Čisto na kratko. Celote pri tem ne bom mogel upoštevati, ker pač za eno ali pa drugo skupino ne vem točnih informacij. To velja predvsem za graško skupino slovenskih študentov. Začel bom pri dunajskem Klubu slovenskih študentov. To je že zelo stara organizacija koroških študentov, pred nekaj leti je imela šestdesetletnico obstoja. Močno je zaživela, ko so pričeli na Dunaj redno prihajati absolventi gimnazije za Slovence. V tem času se je postavila na nove organizacijske temelje in vse od tedaj naprej se je zelo močno vključevala v tokove narodnopolitičnega dela na Koroškem. Veliko prostora smo dali v okviru dejavnosti Kluba predvsem samorastniški izobraževalni dejavnosti. Nove prijeme smo našli v knjigah, kot Narodna in politična zavest na Koroškem Janka Pleterskega, potem v Kardeljevi knjigi Razvoj slovenskega narodnega vprašanja itd. Kot absolventi slovenske gimnazije smo namreč čutili tedaj tudi na tem področju številne vrzeli. Na posebnih akcijah smo analizirali družbenoekonomski položaj. Mislim, da je bil to zelo velik vsebinski napredek delovanja študentov na Dunaju. Trenutna situacija pa mi ni natančno znana. Študentska organizacija na Dunaju se še pojmuje kot neke vrste kritični element v življenju narodnostne skupnosti na Koroškem. Pri tem je seveda treba tudi povedati, da gredo tudi malo čez okvire lastnih ciljev. Druga stvar, ki je mogoče s prvo v povezavi, je skupina Kladiivo. Poživitev delovanja Kluba slovenskih študentov je bila deloma v ostrem konfliktu s tedanjimi strukturami; recimo z Mohorjevo družbo je prišlo do močnega konflikta v zvezi z avtoritarnimi postopki ravnatelja dunajskega študentskega doma. Tam so se tudi oblikovali zelo močni kritični pogledi na slovenske narodnostne politike na Koroškem, posebej ker sta bili obe osrednji organizaciji tedaj trdno povezani z večinskima strankama na Koroškem. V tistih letih je prišlo tudi do nove zavesti v širokih plasteh dijaške in študentske mladine, zlasti glede narodnostnih pravic. Tedaj so se kot v prvih povojnih letih začele številne demonstrativne akcije, ki so opozarjale na nerešeno manjšinsko vprašanje na Koroškem. Vsi ste slišali o napisnih akcijah, o raznih drugih informativnih lepakih itd. Skupina, ki je deloma sooblikovala to delovanje, se je združila in si po svojem listu dala ime Kladivarji. Ta časopis izhaja na Koroškem od leta 1970, sedaj je mesečnik, vendar z veliko nižjo naklado kot prej četrtletnik. Prva faza kladivarskega delovanja je hotela združevati predvsem slovensko mladino na podlagi narodne zavesti. Razvoj znotraj sku-

pine pa je šel pretežno v drugo smer. Danes so odločujoči krogi znotraj kladivarske skupine trdno povezani z avstrijsko komunistično stranko. Komunistična stranka Avstrije pri nas se je zelo angažirala v solidarnostnem gibanju, vendar je recimo zadnji pojav, o katerem danes sicer tukaj nismo govorili, naletel na močno kritiko s strani vseh Slovencev na Koroškem. Druga stvar, ki deloma otežuje ocenjevanje, je to, da Komunistična stranka Avstrije nikakor ni razčistila svojih pogledov na inform birojevske vprašanje in tako dalje. Tedaj je pristajala pri protijugoslovanskih glediščih in je tudi znotraj slovenske narodnostne skupnosti prišlo do velikih napak.

Mira Medved

Ivan Zrimšek sprašuje: Prelistal sem berilo za drugi razred osnovne šole. Jezik, ki se ga morajo naši otroci učiti, je mešanica knjižnega jezika in verjetno nekega jezika, ki ga pozna kvečjemu samo avtor berila. Ali ni to že s tega vidika načrtna pot k raznarodovanju? Kakšne strokovne osnove mora imeti avtor slovenskega berila? Kdo, če kdo? lektorira učbenike za slovenski jezik na Koroškem?

Avguštin Malle

Avtor Slovenskega berila je nadzornik dvojezičnih šol na Koroškem in seveda tudi pristojen za izdelavo učnih pripomočkov. Znano je, da ni slab samo učni pripomoček Slovensko berilo, ampak tudi vsi drugi pripomočki, ki jih je on izdelal. Pri tem je treba poudariti, da gre pri tem za načrtno izpodrivanje glasila Mladi rod, ki je strokovno na veliko višji ravni. S tem, da so izšle te vadnice, oziroma da je izšlo berilo, so ukinili Mladi rod kot učni pripomoček, ki ga je država plačevala učencem. Zdaj ga morajo razen enega razreda plačevati učenci sami.

Naša naloga ni, da bi na Koroškem ocenjevali te vadnice, mnenja pa smo, in to je tudi kritika slavistov v Sloveniji, da je čudno, da do sedaj nihče v Sloveniji ni dal nobene kritične analize teh jezikovnih vadnic in Slovenskega berila. Mislim, da bi bilo potrebno, da bi se univerzitetni delavci spoprijeli tudi s takim načinom pisanja šolskih knjig in z oceno teh šolskih knjig, in to na znanstveno nepoporečni podlagi, in bi potem to svojo oceno tudi neke publicirali. To je še posebej potrebno, ker je že v pripravi druga jezikovna vadnica, ki jo spet pripravlja en sam človek. To je tudi v Avstriji edinstven primer, da pripravlja kako šolsko knjigo en sam človek, kajti na področju zgodovinopisja, na področju nemške literature, so tukaj stalne delovne skupine, ki pripravljajo take vadnice. Treba je seveda tudi pokazati na veliko pomanjkljivost učnih pripomočkov zgodovinopisja. Slovenski znanstveni inštitut se je odločil, da izda slovensko-nemško zgodovinsko čitanko, ki je prav tako potrebna, vendar menimo, da bo tukaj potreben malo drugačen pristop kot pri jezikovni vadnici in slovenskem berilu, in smo k sodelovanju povabili tako zgodovinarje avstrijskih univerz kot zgodovinarje Filozofske fakultete v Ljubljani. Mislimo, da je to edino pravilna pot, ker drugače ni možno oblikovati oziroma napisati dobro učno knjigo.

Erich Prunč

PROBLEMI INFORMIRANJA IN OZAVEŠČANJA NA KOROŠKEM

Najkasneje ob močno emocionalni reakciji »koroškega prebivalstva« na televizijski film »Tujci v domovini«¹ je moralo postati jasno, da je na Koroškem dejansko prisotna neka »posebna klima« — kot so jo imenovali politiki in ča-

¹ Besedilo filma z dokumentacijo reakcij na film gl. »Zum TV-Film Fremde in der Heimat«, Mladje Dokumentation, Celovec (1976).